

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Lars Sjögren

2003-03-04

Diarienummer
511-40464-2002
1442-2205

Bilaga 3

Naturreservatet Tånga Hed i Vårgårda kommun

Skötselplan

Tånga hed från sydväst, 1890-tal. Foto: Johannes Pettersson Hammarstrand

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Syfte	3
2	Allmän beskrivning.....	3
2.1	Administrativa data	3
2.2	Topografi och läge	4
2.3	Geologi och hydrologi.....	4
2.4	Fornlämningar	4
2.5	Markanvändning	4
2.6	Vegetation, flora och fauna	6
2.7	Kulturhistoriska bevarandevärden	7
2.8	Friluftsliv.....	7
2.9	Bebyggelse och anläggningar	8
3	Mark och vegetationsvård	8
3.1	Övergripande mål.....	8
3.2	Generella riktlinjer och åtgärder	8
3.3	Beskrivning av skötselområden	10
4	Friluftsliv.....	13
4.1	Övergripande mål.....	13
4.2	Information och anläggningar	13
5	Dokumentation och uppföljning	14
6	Sammanfattning av planerad naturvårdsförvaltning.....	14
7	Referenser	15

BILAGOR

bilaga 3.1 skötselplanekarta 1:10 000

1 Syfte

Syftet med naturreservatet är att:

- Restaurera, bevara och hävda ett värdefullt kulturlandskap i form av sedan lång tid hävdad betesmark.
- Bevara och gynna förekomsten av rödlistade och sällsynta arter, speciellt sådana som är knutna till hävdade hedar såsom alkonblåvinge (*Maculinea alcon*), mosippa (*Anemone vernalis*), granspira (*Pedicularis sylvatica*), ljungögontröst (*Euphrasia micrantha*) och klockgentiana (*Gentiana pneumonanthe*).
- Följa upp åtaganden som följer av medlemskapet i den europeiska unionen. Reservatet har godkänts av regeringen att ingå i det europeiska nätverket av skyddade områden, Natura 2000.

Syftet skall tryggas genom att:

- Området skyddas från exploatering.
- Arealen öppen betesmark utökas.
- Området skyddas från igenväxning genom naturvårdsinriktad skötsel i form av bränning, röjning och bete.
- Information och anordningar för friluftslivet tillhandahålls.

2 Allmän beskrivning

2.1 Administrativa data

Skyddsform:	Naturreservat	
Naturvårdsförvaltare:	Stiftelsen för Västsvenska Fritidsområden (Väst-kuststiftelsen)	
Namn:	Tånga Hed	
Kommun:	Vårgårda	
Socken:	Algutstorp	
Kartor:	Topografisk karta: 7CNV Ekonomisk karta: 7C7e	
Gräns:	Se skötselplanekarta, bilaga 3.1	
Fastigheter och ägare:	Tångahed 1:2 Stiftelsen för Västsvenska Fritids-områden (Västkuststiftelsen)	
Servitut:	Vattenfall har ledningsrätt i området.	
Samfälligheter:	Ambjörntorp 1:16, 1:18, 3:3, 3:4, 3:5, 4:1, Hägrunga 1:13, 1:14, 2:2, 2:3, 3:2, 3:9, 3:10, 5:2, 5:7, 5:8, 6:3, 7:5, 7:14, 11:1, 12:1, samt Kilatorp 1:2 och 2:1 har del i samfälligheter i området.	
Nyttjanderätter:	Vårgårda kommun har nyttjanderätt för vattenledning i området.	
Areal:	Totalt:	ca 39 ha
Naturtyper:	Äldre betesmark	ca 39 ha
	Varav (Barrblandskog	ca 24,8 ha)
	(Öppen hedmark	ca 14,2 ha)

2.2 Topografi och läge

Vårgårda kommun ligger på nordsidan av en utlöpare av det sydsvenska höglandet. Den norra delen av kommunen kännetecknas dock av en ganska flack terräng som genomkorsas av breda sprickdalar. Tånga Hed ligger strax öster om Vårgårda samhälle och i den östra kanten av den stora sprickdalgång som sträcker sig från Alingsås i söder via Vårgårda mot Bråttensby i nordost. Området är till stor del mycket flackt. Från heden som ligger ca 95 meter över havet stiger dock marken kraftigt upp mot Hägrunga i söder som ligger ca 140 meter över havet.

2.3 Geologi och hydrologi

Berggrunden i området tillhör den sydvästsvenska gnejsregionen som domineras av grå till röda gnejser och graniter.

I samband med att inlandsisen avsmälte för ca 12 000 år avsatte smältvattnet betydande mängder isälvmaterial vid Tånga. Sannolikt har materialet avsatts i ett delta där Tånga Hed utgör deltats plana överyta. Avlagringen begränsas i norr av en erosionsbrant ner mot Kyllingsån och i söder av dalsidan mot Hägrunga. Det fuktstråk som sträcker sig i en flack ränna i öst – västlig riktning genom området har tolkats som en strömränna. Den högsta marina gränsen ligger i Vårgårda kommun mellan ca 108 och ca 118 meter över havet vilket innebär att Tånga Hed helt täcktes av havet efter isavsmältningen. Området vid Tånga Hed har ansetts vara geovetenskapligt skyddsvärt (klass 2) och av särskilt stort värde från naturvårdssynpunkt (bevarandeklass I).

2.4 Fornlämningar

Fornlämningsbilden kring Hägrunga är rik med såväl högar, rösen, gravfält med stensättningar, fornåkrar som boplatslämningar. Området hör därmed till de i Vårgårdatrakten som har anor tillbaka till bronsåldern. Tånga hed saknar dock närmast helt kända fornlämningar. Fynd av en stenxya och områdets äldsta historia som havsvik kan emellertid innebära att här finns lämpliga boplatslägen från stenåldern.

2.5 Markanvändning

Betesmark

Hägrunga omnämns i skrift första gången i diplomatariet 1408. I den äldsta jordeboken från 1546 omfattar byn sex gårdar.

Enligt en beskrivning över Algutstorps församling från 1700-talets andra hälft bedrevs jordbruket hos bönderna vid denna tid som ensäde, d v s all jord besåddes årligen utan någon systematisk träda. På prästgården och säterierna tillämpades dock tredings och fjärdings träda, d v s en tredjedel eller fjärdedel av åkern låg årligen i träda. Ängarna var i allmänhet steniga och magra liksom mulbetet. Hägnaderna var dels av sten dels skigärdesgård. Den senare tycks ha varit placerad på det vi idag benämner gropavallar. Beskrivningen ger belägg för att vinterbete i brist på foder förekom: ”När bar-

vinter är tager den sit middags mål på Jungen, hvilket dock ansenligt minskar gödselhögen, och hindrar Kreaturen, som frysa, i växten.” När det gäller skogen förtäljer beskrivningen att *”Ingen skog är i denna församling. En liten sockneskog benämnd Högsåsen har Algutstorp, men är allenast med litet Ene bevuxen. Utsyning fås på Härads Allmänningen Brevikshult, Närunga til hvilken är 2 til 3 mil.*” Beskrivningen tecknar således en bild av ett trädlöst landskap med magert bete som åtminstone till delar bör ha varit ljungbevuxet.

Storskifte av Hägrunga, Ambjörntorp och Algutstorps Prästgårds inägor fastställs 1796 och omfattar endast inägomarken. Av beskrivningen till storskifteskartan framgår att Tånga Hed då var en del av en drygt 160 ha stor beteshage, som utnyttjades gemensamt av alla gårdarna. Huvuddelen av det område som idag utgör Tånga Hed karakteriserades av lantmätaren som *”sandhed med odugl. Måsar”*.

När laga skifte av markerna till Hägrunga by genomförs 1863 ger kartan samma intryck när det gäller Tånga hed. Lantmätaren har gjort en noggrann genomgång av marken för att kartlägga dess värde och vilka delar som skulle kunna vara möjliga att odla upp. Huvuddelen av marken karakteriseras som ljungbeväxt eller ljunggången betesmark.

Algutstorps socken ingår i det område som allmänt gått under benämningen *Svältorna*. Den allmänna bilden av Svältorna talar om stora ljungmarker, genomskurna av mossar och kärr. Man får intrycket av en speciell landskapstyp, karakteriserad av hårt betetryck och magra ljungmarker. August Strindberg beskrev landskapet på följande sätt efter att ha rest genom Svältbygden med tåg hösten 1890: *”Ljung, sten, en, småtall, våt tuväng, hårdvall; stenregn, skorviga björkar’ så lyda ögonblicksannotationerna medan tåget ilar ned till Herrljunga. Vidare: ’Stensvälta med enskelett. Ensvälta utan ljung med starrtuvor och sten. Björkmosse med stenknullar och mjölonris. Ung tallmo, med en, björk och ljung; därpå en torvsvälta och så floden Lidan’*”.

Militär exercished och fårbete

Tånga hed var under perioden 1862 till 1962 exercisplats för Kungl. Göta Artilleriregemente, A2, placerat på Kviberg i Göteborg. Regimentet behövde ökat utrymme för övningar och platsen invid Vårgårda station ansågs lämplig med hänsyn till goda kommunikationer och god tillgång på vatten. Avtal träffades med bönderna i Hägrunga by om inköp av ett lämpligt område. Till heden förlades regementsmöten samt skjutövningar. Från och med 1860-talet tillkommer därför en ny form av ”hävd” i området. Återkommande under maj och juni månader har Kungliga Göta Artilleriregemente möten och övningar på platsen.

Samtidigt med att heden användes som exercisplats utnyttjades området åtminstone under 1800-talet även fortsatt som betesmark. Soldaten och stenhuggaren Edvin Hallberg som föddes i Kvinnestad berättar om att han 1883 kom i tjänst som vallpojke åt en skomakare vid Tånga hed som tog emot främmande får på betesgång. En annons från Elfsborgs Läns Tidning i april 1895 ger ytterligare en pusselbit i markanvändningen på heden. Här söker man får för bete på heden under sommaren. Annonsen antyder att så

har man gjort under tidigare år. Vid tiden strax före sekelskiftet har alltså marken hållits öppen och betad av får.

Fram till 1953 var regementet hästanspant och därefter motoriserades det. Under perioden 1867-84 var artilleriskolan förlagd till Tånga hed. Därefter blev heden för liten för nya skarpare vapen och 1884 togs Remmene skjutfält i bruk. Under åren 1963-95 användes heden av I 15 i Borås.

Idrott, utställningar och igenväxning

1905 började Tånga hed utnyttjas för idrott. En idrottsplats uppfördes så småningom på hedens västra del. Öster om heden har Vårgårda pistolskytteklubb sin skjutbana. Heden har även utnyttjats som marknads- och utställningsplats på 1940-50-talen och på 1990- och 2000-talet.

På ekonomiska kartan från 1960-talet finns mindre partier med skog utmed hedens södra gräns. Idag är skogen betydligt mer utbredd. Det förefaller som om den igenväxning som skett hör ihop med minskad användning efter 1963. Delar av heden har betats eller slagits under senare år och i naturvårdande syfte har även ljung bränts sedan 1970-talet.

2.6 Vegetation, flora och fauna

Vegetationen i området präglas ännu starkt av den tidigare markanvändningen. Tack vare den militära verksamheten har många av de karakteristiska dragen från beteshävdens bevarats i området. Människors och hästars tramp, vår och försommar, under 90 år och därefter minst 10 år med hjultraktorer har slitit på marken och starkt bidragit till dess utseende.

För att bibehålla öppenheten har området närmast landsvägen därefter hävdats genom återkommande rotorslätter. Andra delar har bränts vissa år eller hållits hävdade genom bete.

Den igenväxning som inleddes under senare delen av 1900-talet har dock medfört att en stor del av området idag är att betrakta som skogsmark. Skogen, som domineras av tall, är dock relativt gles och i stora delar är fältskiktet ännu präglat av den tid då området var helt öppet. Den rotorslätter som bedrivits i vissa delar har inneburit en kraftig störning. Vegetationen i dessa områden är därför relativt artfattig och domineras fr. a av rödven, fårsvingel och knippfryle. De artrikaste miljöerna återfinns idag i öppna områden mellan de partier som hävdats med rotorslätter och skogen. Vegetationen i dessa delar består till stor del av ljunghed, rödvenhed och blååtelfukthed. Tack vare att dessa hållits öppna har arter som sannolikt var vanliga i de tidigare magra utmarkerna kunna leva vidare och här förekommer rödlistade och sällsynta arter som alkonblåvinge, mosippa, backsippa, granspira, ljungögontröst och klockgentiana.

I tabell 1 redovisas inom naturreservatet förekommande sällsynta, eller hotade arter resp. arter som indikerar långvarig hävd. I tabell 2 redovisas naturtyper i naturreservatet och arealer för dessa.

Art	Kategori	Förekomst
Alkonblåvinge	VU	Skötselområde 3
Backsippa	B	"
Granspira	NT, G	"
Kattfot	B	"
Klockgentiana	VU, G	"
Ljungögontröst	VU, G	"
Mosippa	VU, B	"
Slåttergubbe	S	"

Tabell 1. Hotkategori anges för rödlistade arter (ArtDatabanken 2000): (RE) Försvunnen; (CR) Akut hotad; (EN) Starkt hotad; (VU) Sårbar; (NT) Missgynnad; (DD) Kunskapsbrist (Gärdenfors m fl 2000); (B) Populationstygdpunkt i gamla typer av betesmarker; (S) Slåttergynnad på silikatmark, gräsmarksart på kalkmark, (G) Populationstygdpunkt på betes- och slåttermark (Ekstam, Forshed 1992).

Markslag/naturtyp/ Vegetationstyp	Areal	Natura 2000-naturtyp	Areal
Öppen betesmark	15	Nordatlantiska hedar med klocklång 4010 Torra hedar 4030	1 15
Skog på f d betesmark	24		
Summa	39	Summa	16

Tabell 2. Inom naturreservatet förekommande markslag/naturtyper/vegetationstyper: Natura 2000-naturtyp enligt Natura 2000-systemet (Naturvårdsverket 1997). Arealuppgifter ges för de olika kategorierna var för sig.

2.7 Kulturhistoriska bevarandevärden

Området vid Algutstorps kyrka och Hägrunga och Ambjörntorps byar tillmäts ett stort kulturhistoriskt värde. Hela området inklusive Tånga hed är utvärderat i bevarandeprogrammet för odlingslandskapets natur- och kulturvärden. Den kulturhistoriska värderingen grundar sig i hög grad på den långa bosättningstradition som avspeglas i fornlämningsbilden och de historiska byarna. Till denna helhet kan man lägga Tånga hed, som ju utgör en del av den gamla betesmarken. Området kan åtminstone bitvis ännu ge en bild av de hårt utnyttjade betesmarkerna i området, ett stycke bevarad "svälta". Tånga hed har dessutom ett kulturhistoriskt värde som gammal exercisplats. Tillsammans med regementen, boställen och soldattorp ingår heden i den organisation som utgjorde det gamla indelningsverket. Man kan nog förutsätta att den militära användningen bidragit till att bevara detta stycke Västsvenska hedlandskap. Utan knektarnas övningsverksamhet hade heden sannolikt blivit delvis uppodlad och delvis skogsplanterad, precis som merparten av betesmarkerna i Västsverige blivit. Vid ett bevarande finns ingen motsättning mellan betesmarken och exercisheden. De har öppenheten och den hårdutnyttjade gräs- och ljungmarken gemensamt.

2.8 Friluftsliv

Heden utnyttjas som marknads- och utställningsplats då Tånga marknad arrangeras på de öppna partierna av heden. Tack vare det tätortsnära läget utnyttjas området dessutom flitigt som närströvområde. Området har även nyttjats vid ett flertal arrangemang och detta har varit en av huvudorsakerna till att vissa ytor slagits. Området har bl a nyttjats vid hund- och hästuppvisningar, utställningar och som cirkusplats. I området förekommer hinder och slippers som tidigare använts vid fältritt i området.

2.9 Bebyggelse och anläggningar

I reservatsområdet förekommer ingen bebyggelse. I skötselområde 3 finns en mindre transformatoranläggning. Området genomkorsas av allmän väg nr 1907 och dessutom av enskilda vägar.

3 Mark och vegetationsvård

3.1 Övergripande mål

Målet med skötseln är att bevara och återskapa områdets traditionella utseende med den historiska markanvändningen. Målsättningen är att bibehålla och förstärka gynnsam bevarandestatus för de särskilt utpekade Natura 2000 habitat som förekommer i området (Torra hedar 4030 och Nordatlantiska hedar med klockljung 4010), samt att bibehålla och förstärka områdets betydelse för arter knutna till näringsfattiga och hävdade hedmarker; alkonblåvinge (*Maculinea alcon*), mosippa (*Anemone vernalis*), granspira (*Pedicularis sylvatica*), ljungögontröst (*Euphrasia micrantha*) och klockgentiana (*Gentiana pneumonanthe*). Området skall återfå karaktären av ett öppet och välhävdad betesmarkslandskap dominerat av torra – fuktiga hedar och med ett fåtal glest stående träd. Större delen av den skog som idag finns i området skall avverkas. För att gynna nyetablering av arter som hör till västsvenska hedar bör naturvårdsbränning av fältskiktet ske efter avverkning. Öppna områden skall därefter betas årligen med lämpliga djurslag och traditionell bränning av vegetationen utföras vid behov. En mindre del (skötselområde 2 och 3a) kan dock skötas genom årlig rotorslåtter om betesdrift inte är möjlig.

3.2 Generella riktlinjer och åtgärder

3.2.1 Rövning och avverkning

Slutresultatet skall vara öppna områden med ett mycket litet antal solitära äldre tallar och lövträd. Även en mycket stor del av enbuskarna skall röjas bort. Särskilt angeläget är att ta bort alla enbuskar som har ett utbredd växtsätt. Någon mindre grupp med äldre träd kan sparas i skötselområde 1 respektive 3 som skydd för betesdjuren.

Avverkning och rövning kan ske av mindre områden i etapper. Viktigt är dock att de delar som röjs blir helt färdiga vid ett tillfälle. Någon utglesning av trädskiktet i etapper skall inte göras. Avverkningen bör utgå från de områden som idag är öppna så att befintlig flora snabbt kan etablera sig i röjda områden. Detta innebär att rövning bör ske från norr mot söder och från öster mot väster.

Avverkning och rövning bör ske under höst eller vinter. Uttransport skall ske på tjälad eller torr mark med maskiner med lågt marktryck så att körskador inte uppkommer. Allt avverknings-, gallrings och röjningsavfall skall avlägsnas.

Ovan nämnda åtgärder ska utföras med försiktighet så att kulturhistoriska lämningar inte förändras eller skadas.

3.2.2 Fältrittbana

Hinder och slipers som tidigare använts i samband med fältritt i området bör avlägsnas och berörda delar återställas.

3.2.3 Bete

Betetrycket skall vara så högt att rot- och stubbskott hålls efter av djuren. Fjolårsgräs skall inte stå kvar och ansamlas som förna annat än i obetydlig omfattning. Befintlig grässvål skall bibehållas i tätt och väl avbetat skick samt en tät grässvål få utvecklas i framröjda områden.

För att uppnå tillräckligt betetryck bör beläggningen vara minst 3 750 djurdagar / år d v s motsvarande ca 25 vuxna nötkreatur eller ca 165 vuxna får under en betessäsong på 5 månader.

3.2.4 Djurslag

Området utnyttjas idag flitigt av allmänheten som strövområde. Det är angeläget att betesdriften inte förhindrar tillträde i framtiden. Val av betesdjur är därför mycket viktigt och djur som verkar avhållande för allmänheten, t ex ungtjurar, får inte förekomma. Lämpligaste djurslag är sannolikt får eller stutar. Betesdjurens påverkan på floran och särskilt på klockgentianan, som kan vara känslig för fårbeta, måste dock följas och åtgärder vidtas om långsiktigt negativa effekter befaras. Sambete med fler än ett djurslag eller väx-elbete är positivt.

3.2.5 Vinterbete och stödutfodring

Områdets långa historik som betesmark och indikationer i äldre beskrivningar visar att vinterbete tidigare kan ha förekommit i området. Vinterbete lär dock idag oundvikligen leda till negativa effekter eftersom det förutsätter stödutfodring och därigenom medför en indirekt gödslingseffekt. Det finns därför starka skäl att inte beta området under perioden 15 november t o m 15 april. Stödutfodring bör i övrigt bara tillåtas som s k övergångsutfodring under maximalt två veckor vår och höst.

3.2.6 Avmaskningsmedel

Området har under lång tid varit fritt från betesdjur. Det är därför osannolikt att det idag hyser någon sällsynt dynglevande fauna. Områdets geologiska förutsättningar, föreslagna restaureringsåtgärder och återupptagen betesdrift gör dock att det på sikt kan få stor betydelse för arter som är knutna till öppna, sandiga betesmarker. Vid avmaskning av betesdjur bör därför inte preparat som kan vara skadliga för t ex dynglevande insekter användas (i dagsläget fr. a preparat som innehåller s k Avermectiner).

3.2.7 Bränning

Bränning bör göras dels efter avverkning och dels vid behov i likhet med traditionell skötsel av ljunghed vart 5-7 år. All bränning skall ske före eller efter vegetationsperioden d v s under perioden från mitten av oktober till

mitten av april. Bränningen skall ske på sådant sätt att branden blir ytlig och snabb.

3.2.8 Fållindelning och stängselpassager

Betesdrift bör ske i så få fållor som möjligt för att efterlikna den traditionella betesdriften. För att möjliggöra passage vid vägar bör därför färster anläggas under den mindre vägen vid infarterna i skötselområde 3. I övrigt skall grindar eller stängselövergångar iordningsställas på lämpliga platser.

Vid allt stängselarbete skall stängseldragning göras så att inga kulturhistoriska lämningar skadas.

3.2.9 Forn- och kulturminnesvård

Innan några restaureringsåtgärder vidtas bör området besiktigas av arkeologisk expertis.

Värdefulla kulturhistoriska lämningar som stengärdesgårdar och odlingsrösen ska underhållas och hållas fria från träd och buskar av igenväxningskaraktär. De ska skötas på ett sådant sätt att de är väl synliga i landskapet.

3.2.10 Ledningar och vägar

Reservatsområden genomkorsas av allmän väg 1907 och en enskild väg. Vattenfall Väsnät AB har ledningsrätt för 10 kV och 0,4 kV jordkablar samt en transformatorstation i området. Vårgårda kommun har nyttjanderätt för vattenledning i området.

Akuta åtgärder som är nödvändiga för underhåll av befintliga luft- och markledningar i området får ske utan hinder av föreskrifterna för reservatet. Samråd med Länsstyrelsen skall dock ske i efterhand.

Förordnandet innebär inte något hinder mot nödvändigt underhåll av allmän väg inom befintligt vägområde. Beträffande den enskilda vägen omfattas vissa åtgärder inom vägområdet av tillståndsplikt.

3.2.11 Jakt och viltvård

Ingen jakt bedrivs i området.

3.3 Beskrivning av skötselområden

Skötselområde 1

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen betesmark	4030 Torra hedar
Barrblandskog	

Areal: 4,2 ha

Beskrivning: Varierat område som delvis är öppet, delvis bevuxet med en ganska gles tallskog. Större delen av de öppna delarna har skötts på samma sätt som skötselområde 2 och även i detta område dominerar vegetationen av en relativt trivial rödvenhed.

Skötsel mål: Öppen och välhävdat betesmark med ett glest träd- och buskskikt.

Kvalitetsmål: Området är välhävdat och fritt från igenväxningsvegetation.
Täckningsgraden av träd och buskskiktet överstiger inte 10 %.
Vegetationen är karakteristisk för ogödslade och välhävdade naturliga fodermarker och domineras av rödvenhed och ljunghed.

Engångsåtgärder: Avverkning av träd, buskar och lövsly.
Naturvårdsbränning av fältskiktet.
Stängsling och anordning av stängselpassager.

Underhållsåtgärder: Årlig naturvårdsinriktad betesdrift.
Återkommande naturvårdsbränning av ljunghed och röjning av sly och enbuskar.

Skötselområde 2

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen naturlig fodermark	4030 Torra hedar

Areal: 3,9 ha

Beskrivning: Öppet område som under senare år hävdats genom återkommande rotorslätter. Floran i området är trivial och dominerad av fårsvingel, rödven och knippfryle. Sannolikt beror detta på att skötseln gett en alltför kraftig störning.

Skötsel mål: Öppen och välhävdat mark med ett glest träd- och buskskikt.

Kvalitetsmål: Området är välhävdat och fritt från igenväxningsvegetation.
Täckningsgraden av träd och buskskiktet överstiger inte 10 %.
Vegetationen är karakteristisk för ogödslade och välhävdade naturliga fodermarker och domineras av rödvenhed och ljunghed.

Engångsåtgärder: Stängsel sätts upp mot område 3.

Underhållsåtgärder: Om möjligt årlig naturvårdsinriktad betesdrift. I annat fall rotorslätter under sensommaren. Avslagen vegetation hopsamlas och bortforslas.

Skötselområde 3

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen betesmark	4010 Nordatlantiska hedar med klockljung
Barrblandskog	4030 Torra hedar

Areal: 26,2 ha

Beskrivning: Ett idag delvis skogbevuxet och delvis öppet område. Skogen har kommit upp under senare delen av 1900-talet i takt med att betesdrift och det militära utnyttjandet avtagit. Mindre delar i väster har bränts under senare år. Närmast landsvägen i norr har området skötts genom rotorslätter under senare år och här är vegetationen mer trivial. I den sydvästra delen och i kanten mot område 4 finns ett litet öppet område som idag omges av skog och som hävdats med rotorslätter (område 3a).
Frånsett ett fuktstråk som delar av området från väster mot öster och några mindre och delvis skogbevuxna delar är området till största delen torrt och sandigt. Skogen domineras av tall med inslag av fr. a björk och i fuktstråket även av klibbal. I delar av området förekommer relativt glest stående enbuskar.
I öppna partier domineras fältskiktet av rödvenhed, ljunghed och blåtåtefuktäng. Floran är rikast i öppna delar som inte hävdats med rotorslätter t ex i skogskanten. Där förekommer sällsynta och hotade arter som alkonblåvinge, mosippa, granspira, ljungögontröst och klockgentiana.

Skötsel mål: Öppen och välhävdad mark med ett glest träd- och buskskikt.

Kvalitetsmål: Området är välhävdad och fritt från igenväxningsvegetation.
Minst 15 ha av området utgörs av Natura 2000 habitat 4030, (Torra hedar) och minst 1 ha av området utgörs av Natura 2000 habitat 4030, (Nordatlantiska hedar med klockljung).
Täckningsgraden av träd och buskskiktet överstiger inte 10 %.
Alkonblåvinge, mosippa, granspira, ljungögontröst och klockgentiana har livskraftiga förekomster i området.

Engångsåtgärder: Avverkning av träd, buskar och lövsly.
Naturvårdsbränning av fältskiktet.

Stängsling och anordning av stängselpassager och färister.

Underhållsåtgärder: Årlig naturvårdsinriktad betesdrift.
Återkommande naturvårdsbränning av ljung och röjning av sly och enbuskar.
Det idag öppna området i den sydvästra delen (område 3a) bör även i fortsättningen hävdas med årlig rotorslåtter.

Skötselområde 4

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Skog	

Areal: 4,6 ha

Beskrivning: Skogbevuxet område. Skogen har kommit upp under mitten av 1900-talet i takt med att betesdrift och det militära utnyttjandet avtagit.
Fältskiktet är fattigt och glest på grund av kraftig beskuggning.

Skötselmål: Ljusöppen och luckig skog.

Engångsåtgärder: Plockhuggning och viss utglesning av trädskiktet.

Underhållsåtgärder: Inga åtgärder föreslås för närvarande.

4 Friluftsliv

4.1 Övergripande mål

Det övergripande målet skall vara att kanalisera besökare så att området även i framtiden blir lättillgängligt för det rörliga friluftslivet utan att störningar uppstår. Besökande skall ges information om områdets natur- och kulturvärden med tonvikt på värden knutna till hävdade betesmarker. Skötselområde 2 skall även i fortsättningen kunna nyttjas för vissa arrangemang och då fr. a Tånga marknad.

4.2 Information och anläggningar

Parkeringsplatser med informationstavlor skall iordningsställas på de platser som är markerade på karta i bilaga 2. Tavlorna skall utföras enligt svensk standard och naturvårdsverkets anvisningar. De skall innehålla karta över reservatet samt beskriva dess syfte, bevarandevärden och gällande föreskrifter för allmänheten. Om behov finns kan även mindre parkeringsplats anordnas dels intill allmän väg söder om skjutbanan i skötselområde 1, dels norr om idrottsplatsen i nordvästra spetsen av skötselområde 3.

Gränsmarkeringar skall utföras enligt naturvårdsverkets anvisningar.

Informationsanläggningar skall tillses regelbundet och underhållas vid behov av naturvårdsförvaltaren.

5 Dokumentation och uppföljning

En dokumentation av skötselåtgärder och deras effekt på flora och fauna är nödvändig för att se om den föreslagna skötselplanen följs och om målsättningen med naturreservatet uppfylls av de genomförda åtgärderna. Skötselplanen bör revideras då uppföljningen indikerar att behov finns. Naturvårdsförvaltaren ansvarar för att dokumentationen utförs och utvärderas.

Resultatet av utförda avverkningar, röjningar och återupptagen betesdrift bör ske genom kartering av utbredningen av förekommande vegetationstyper. Förekomst och eventuellt även frekvens av hotade eller sällsynta arter bör följas.

6 Sammanfattning av planerad naturvårdsförvaltning

Miljöstöd för biologisk mångfald kan sökas för stora delar av reservatsområdet. Skötselåtgärder som inte täcks av miljöstöd bekostas av staten:

- restaurering av betesmarker
- nystängsling av skötselområden
- utmärkning och skyltning av reservatet
- anläggning och skötsel av P-plats, informationstavlor, stigar och stängselgenomgångar.

Skötselåtgärd	Skötselomr.	När	Prioritet
Avverkning, bortröjning av vissa enbuskar, slyröjning,	3	År 1-4	1
Avverkning, slyröjning,	1	År 1-4	2
Bränning av fältskikt efter utförd avverkning / röjning.	1,3	År 2-5	1
Iordningsställande av fårister under vägar	3	Snarast	1
Stängsling och stängselpassager	Samtliga	Snarast	1
Iordningsställande av parkeringsplats och informationstavlor		Snarast	2
Betesputsning och röjning av slyuppslag	1-3	Vid behov	1
Betesdrift	1-3	Årligt	1
Rotorslätter och bortforsling av avslagen vegetation (om inte betesdrift sker)	2,3a	Årligt	1
Ljungbränning	1-3	Vart 5-7 år eller vid behov	2

Tabell 3. Prioritering av föreslagna skötselåtgärder, intervall för genomförande och prioriteringsgrad på åtgärden: (1) Högsta prioritet; (2) Hög prioritet; (3) Lägre prioritet.

Tillsyn/uppföljning	Skötselomr.	När	Prioritet
Uppföljning av betesdrift	Alla	Årligt	1
Uppföljning av utförd restaureringsåtgärd (röjning / avverkning / stängsling).	Berörda	Efter utförd åtgärd	2
Uppföljning av förekomst och utbredning av hotade / sällsynta vegetationstyper / arter.	Alla	Vart 5:e år	1

Tabell 4. Prioritering av föreslagna uppföljningsinsatser, intervall för genomförande och prioriteringsgrad på åtgärden: (1) Högsta prioritet; (2) Hög prioritet; (3) Lägre prioritet.

7 Referenser

Litteratur

- Agrarhistorisk länsöversikt över Västra Götaland – Västergötland och Dalsland*. Remissupplaga 2001-11-29
- Cederberg, B. Löfroth, M. 2000. *Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Ekstam, U. Forshed, N. 1992. *Om hävden upphör*. Naturvårdsverket.
- Gärdenfors, U., 2000. *Rödlistade arter i Sverige 2000*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hilldén, A. 1991. *Grusinventering i Herrljunga och Vårgårda kommuner*. Länsstyrelsen i Älvsborgs län, Rapport 1991:7
- Lennstrand, Irene. 2000. *Gårdar och torp i Algutstorps socken*. Vårgårda Länsstyrelsen i Älvsborgs län. 1994. *Värdefulla Odlingslandskap i Älvsborgs län*, Rapport 1994:5
- Naturvårdsverket. 1997. *Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000*.
- Odenbring-Widmark M., 2001. *Kulturhistoriskt underlag till skötselplan för Tånga Hed*, Regionmuseum Västra Götaland, opubl.
- 1700-talsbeskrifningar öfver de fyra församlingarne Norrunga, Algutstorp, Hohl, Lena*. Utgivna av Margit och Håkan Brunnegård. Vårgårda 1971
- Strindberg A. 1985. *Skildringar av naturen, i August Strindbergs samlade verk 29, Nationalupplaga*.
- Svältornas Fornminnesförening. *Årsskrift 1994*
- Vårgårda kommun och länsstyrelsen i Älvsborgs län., 1984. *Program för kulturminnesvård*.
- Vårgårda förr i tiden*. 1976. Bildhäfte utgivet av Vårgårda fotoklubb. Nr 3. Vårgårda.

Arkiv och kartmaterial

- Lantmäteriet Vänersborg. Handlingar rörande Storskifte 1796 för Hägrunga bys, Ambjörntorps och Algutstorps inägor. Algutstorp 38.
- Lantmäteriet Vänersborg. Handlingar rörande Laga skifte 1852-62 för Hägrunga, Ambjörntorp och Kilatorps skifteslag. Algutstorp 9
- Ekonomisk karta från 1890-talet. Utgiven av Älvsborgs länsmuseum 1987
- Ekonomisk karta från 1960-talet.